

VINST och VÄRDERINGAR

i non profit vård
och social omsorg

The logo for 'famna' features the word in a black, elegant script font. Above the letter 'a', there is a small cluster of five grey dots arranged in a slightly curved pattern.

VINST och VÄRDERINGAR i non profit vård och social omsorg

REDAKTÖR: Anita Olsson

GRAFISK FORM: Holmin reklam & design AB

TRYCK: Edita Västra Aros, Västerås 2009

© Famna

ISBN 978-91-633-4507-4

Intervjuer på sidorna 28, 32, 35 och 53 av Helena Sundqvist Laurin
och på sidorna 12, 23, 40, 42, 44 och 46 av Anita Olsson.

Innehåll

- 4 **Förord**

- 5 **KAPITEL I: Om Famna**
- 6 Famnas förhistoria / AV KERSTIN ALBERIUS OCH PER ECKERDAL
- 12 Famna spelar roll för civilsamhällets utveckling / INTERVJU MED EVA ERIKSSON
- 14 Ideella krafter utvecklar sociala tjänster / AV LARS-ERIK HOLM

- 19 **KAPITEL 2: Vad betyder medlemskapet i Famna?**
- 20 Idé och marknad – hur får man ihop det? / AV MARTIN ÄRNLÖV
- 23 Transparens utvecklar kvalitet / INTERVJU MED PER-ARNE FIJAL

- 27 **KAPITEL 3: Hur har politiken påverkat Famna?**
- 28 Attitydförändring viktigaste målet / INTERVJU MED INGER SCHÖRLING
- 32 "Vi lyfte vårdgivarval som en viktig reform" / INTERVJU MED OLA JOHANSSON
- 35 Självständighet och oberoende är viktigast / INTERVJU MED PETER ÖRN

- 39 **KAPITEL 4: Vardag och värderingar**
- 40 Vi möter människorna i 2000-talet / INTERVJU MED MARIANNE ANDERSSON NORDELL
- 42 Att arbeta här är som bomull för själen / INTERVJU MED MONICA SEDELL
- 44 Icke vinst och non profit – det gillar jag / INTERVJU MED KENTH MALMSTRÖM
- 46 Vi lär oss av varandra / INTERVJU MED HELGA ENGVIST

- 49 **KAPITEL 5: Forskning, utveckling och internationell utblick**
- 50 Forskning och utveckling (FoU) inom non profit vård och omsorg i Sverige / AV JAN-HÅKAN HANSSON
- 53 En svensk sjukvårdsmodell i förändring / INTERVJU MED JOHAN CALLTORP

- 57 **KAPITEL 6: Framtiden för Famna**
- 58 Ett program för non profit vård och omsorg / AV LARS PETTERSSON

- 62 **Famnas medlemmar april 2009**

Förord

Det är fem år sen Famna bildades. Det vill vi uppmärksamma och har bett personer som i någon mening står oss nära medverka i denna publikation. Jag vill tacka var och en för era bidrag. Jag vill också tacka alla dem som inte finns med men som bidragit i andra sammanhang under de fem åren i arbetet med att lyfta fram och utveckla non profit vård och social omsorg. Bidragen fångar Famnas bakgrund och historik men och låter oss också ta del av vad de senaste årens samverkan kring gemensamma frågor har betytt både för medlemmar och non profit-sektorn i stort.

Vi påminns också om hur utredningarna om vårdens värde och mångfald, bidrog till att lyfta fram de ideella föreningarna, stiftelserna och de kooperativa företagen inom vård och omsorg och lämna viktiga idéer eller förslag som också fick betydelse för arbetet med överenskommelsen mellan regeringen, idéburna organisationer och SKL .

Förändringar av system såsom hälso- och sjukvård och socialtjänst är till sin karaktär nationella och kulturbundna men påverkas ändå i hög grad av vad som sker inom EU eller i andra länder. Vi behöver lära mer och jämföra mer – inte bara mellan kommuner och landsting utan också mellan olika länder. Vi behöver bl.a. kunskap och forskning om hur non profit vård och social omsorg utvecklas internationellt, inte minst mot bakgrund av att den har så stor omfattning i en rad länder.

Jag hoppas att ni finner nöje och stimulans i bidragen och intresseras för att delta i den fortsatta utvecklingen av non profit vård och social omsorg.

Ett särskilt tack till Anita Olsson, kommunikationsansvarig på Famnas kansli, för arbetet med boken.

Stockholm, april 2009
Lars Pettersson
Generalsekreterare

KAPITEL I

OM FAMNA

Famnas förhistoria

AV KERSTIN ALBERIUS OCH PER ECKERDAL

Föreningen Ideella vårdgivare bildades i samband med förändringar inom kollektivavtal och arbetsgivarorganisationer på 1990-talet. Föreningen fungerade som nätverk för cheferna och men kanske främst mellan institutionernas personalchefer. Medlemmar var Föreningen Blomsterfonden, Stiftelsen Isaak Hirschs Minne, Stockholms Sjukhem, Sällskapet Vänner till Pauvres Honteux, Stockholms Borgerskaps Institutioner och Stiftelsen Röda Korsets sjukhus. Sekreterare och kassör i föreningen var under många år Olof Nordenfelt, tidigare förhandlare inom SAF. Föreningen var registrerad med organisationsnummer och hade en liten kassa till sitt förfogande. Styrelsen, dvs. företrädare för de ingående institutionerna träffades vanligen två gånger per år. Föreningen hade enbart stockholmsinstitutioner som medlemmar.

Nätverket för Nonprofitorganisationer i Värden

Parallellt hade det bildats *Nätverket för Nonprofitorganisationer i Värden* i slutet av 1990-talet. I det här nätverket ingick chefer (direktorer, VD, sjukhusdirektör motsv.) för Stockholms Sjukhem, Danvikshem, Bräcke Diakoni, Alfta Rehab Center, Ersta Diakonissällskap, Stora Sköndal, Spenshult AB, Mössebergskoncernen och Röda Korsets sjukhus. Nätverket var alltså delvis överlappande med Föreningen för Ideella Vårdgivare men hade en tydlig nationell bas. Nätverket träffades ett par gånger om året och hade

engagerat VD:n för Infomedica och senare direktören vid Riksförsäkringsverket, Sivert Gårdestig som koordinator.

Av minnesanteckningarna från olika träffar framgår att "kundvalsmodeller" är något som tidigt ses som ett huvudalternativ, klart intressantare än upphandlings- eller myndighetsmodeller (bl.a. Engelau, Alfta Rehab Center i april 2001).

Arbetsgivaralliansen

Ett antal "ideella" vårdgivare fanns i slutet av 1990-talet anslutna till Arbetsgivaralliansen som arbetsgivarorganisation. Denna har som arbetsgivarorganisation policyn att begränsa sig till rena arbetsgivarfrågor, men flera medlemmar såg det parallella behovet att finna ett forum för gemensam intressebevakning. Den ena frågan efter den andra, som berörde vårdgivarna, hamnade ju exempelvis i utredningar och resulterade i förslag som skulle remissbehandlas. 1999 bjöd därför Arbetsgivaralliansens branschkommitté för vård och omsorg in inte bara egna medlemmar utan också ett antal andra icke kommersiella vårdgivare till överläggningar i sina lokaler på Klara Södra Kyrkogata. Man såg som sin roll att i ett initialt skede ge stöd till en process för att forma en intresse- eller branschorganisation. Överläggningar upprepades några gånger i mindre skala och la grunden till några större nationella konferenser från 2002.

Ett avgörande år – 2002

Under 2002 i samband med den s.k. stopplagens avskaffande besöktes Nätverket för Nonprofitorganisationer i Vården av Ola Johansson som var utredningssekreterare i utredningen "Vårdens ägarformer – vinst och demokrati".

Kommittédirektiven för utredningen "Icke vinstutdelande aktiebolag" antogs vid regeringssammanträde 21 februari 2002 och vidarebefordrades till medlemmarna i Nätverket genom Ersta Diakonissällskap, som fanns med på Socialdepartementets sändlista. Via Arbetsgivaralliansen kom Bräcke Diakoni in i utredningens referensgrupp. Någon formell paraplyorganisation fanns ju ännu inte.

Utredningsarbetet var just då inriktat på att hitta "den goda mixen" som kunde ligga till grund för en ökad samsyn mellan inblandade parter

inklusive de politiska partierna. Betänkandet skulle vara klart under mars/april, gå på en informell remissrunda fram till september för att vara klart för politisk behandling november/december (efter valet, alltså!).

Företrädare för nätverket besökte Socialstyrelsens generaldirektör Kerstin Wigzell samma år och Wigzell hade då uttryckt att det var angeläget med en tydligare kontaktpunkt med de idéburna organisationerna. Man såg gärna att man inom den kretsen etablerar ett forum som kan ha en motsvarande roll som Landstingsförbundet har på den offentliga sidan.

I nätverkets interna diskussion framgår att man känner tveksamheter till att införa speciella företagsformer för de idéburna organisationerna som skulle ge dem tveksamma fördelar utifrån ett konkurrens- och mångfaldsperspektiv. De nuvarande reglerna för aktiebolag och kombinationsmöjligheterna med andra former, typ stiftelser, borde kunna nyttjas mer.

Diskussionerna om hur nätverket borde formaliseras gick vidare. Genom frågorna om "logga" och brevpapper för en kommande tänkt riksorganisation blev det plötsligt tydlig att nätverket egentligen inte hade formulerat en strategi och verksamhetsidé om vad nätverket egentligen stod för.

Samtidigt kom lagförslag om aktiebolag utan vinstutdelning och i regeringens utredningar läste man om OUV, organisationer utan vinstsyfte. Andra formulerade tydligen agendan.

De överläggningar Arbetsgivaralliansen tidigare hade initierat resulterade i en första större konferens den 11 september 2002 på Ersta konferens i Stockholm. Inbjudningar hade gått ut i stor skala över hela landet, även om en första svårighet blev tydlig redan där. Det fanns – och finns – nämligen inget register över non-profit vårdgivare i landet. Konferensinbjudningarna gick ändå att kommunicera och ett stort antal deltagare kom för att bland annat lyssna till socialministern Lars Engqvist. Från Socialstyrelsen vittnade dåvarande överdirektören Lars Pettersson om svårigheterna för myndigheter att finna någon som kunde formulera den idéburna vårdens röst i olika frågor. Plötsligt under konferensens slutskede kallades socialministern ut och försvann. Det visade sig att orsaken var terrordåden vid World Trade Center. Dagens datum etsades fast i minnet inte bara på grund av att det var en viktig dag på väg mot bildandet av Famna!

En gemensam plattform tar form

OUV, non-profit, not-for-profit, icke vinstdrivande, ideella – vilka är vi eller vem kan vi vara? Den 26 juni 2003 träffades Per Eckerdal, Bräcke Diakoni och Kerstin Alberius, Röda Korsets sjukhus och sammanfattade i en PM vissa utgångspunkter för en gemensam organisation.

Bakgrund 1: Vårda vården, slutbetänkandet från Utredningen Vårdens ägarformer – vinst och demokrati, SOU 2003:23 föreslår att villkoren för OUV och små företag bör förbättras. I regeringens handlingsplan betonas värdet av att nya företag, kooperativ, idéburna organisationer, privata företag får möjlighet att medverka i vården.

Bakgrund 2: Under 1990-talet har antalet privat driven vård ökat i Sverige, men denna ökning har inte skett via de sk non-profit företag. Det finns dock ett antal organisationer utan vinstsyfte, som sedan länge bedriver sjukvård (Ersta, Bräcke, Röda Korsets sjukhus, Spenshult m fl).

Bakgrund 3: Det finns ingen vedertagen definition av OUV eller not-for-profit i Sverige. Vi som upplever oss vara just de organisationer som nu efterfrågas, borde fundera tillsammans vilka vi är och vad som utmärker oss (bör utmärka oss).

Bakgrund 4: Det svenska välfärdssamhället "krackelerar". Ändrade värderingar, ökad internationalisering, andra ekonomiska villkor anstränger den gemensamma sektorn. De sociala skillnaderna ökar, rädslan för de gemensamma resursernas begränsningar (ökat antal äldre, personalbrist m.m.). Vilken roll kan OUV få i vårt välfärdssystem?

Bakgrund 5: Ändrad (ny) associationsform? Aktiebolag utan vinst utreds. Förslag är att vänta sept/okt. OUV?

Målsättning: Att skapa en branschorganisation, ett forum som plattform/nätverk för aktörer inom vård och omsorg, som kan definieras som OUV.

Nätverkets syfte:

- erfarenhetsutbyte med frågor som ”ideologi i vardagen”
- synlighet av OUV som alternativ, både för uppdragsgivare men också för personal
- marknadsföring
- remissinstans och lobbyorganisation
 - därtill kan gemensamma frågor ventileras
- kvalitetskriterier
- miljöfrågor
- upphandlingsfrågor
- stöd till nyetablering
- personalförsörjning

Viktigt att skapa en plattform av likheter/gemensamt – öppenhet, ej uteslutande.

Nätverket är inte en arbetsgivarorganisation – fokus är verksamhetens innehåll och värderingar.

Vi tror inte heller att gynnande särregler är något att eftersträva. Där-
emot kan vi arbeta för att hinder i dagens system lindras eller arbetas bort.
Ett antal kriterier/egenskaper som vi är överens om gäller för OUV. Veder-
börande organisation avgör själv om man platsar eller ej.

Plattformen blir verklighet

Man kan säga att i formuleringarna från juni 2003 förenades de samtal som haft sin upprinnelse i Nätverket för Non profitorganisationer i Vården, Föreningen Ideella vårdgivare respektive Arbetsgivaralliansens branschkommitté för vård och omsorg. Den gemensamma plattformen var lagd och nu kunde konkreta förberedelser börja. Hösten 2003 inbjöds till överläggningar med organisationer som deltagit i de olika nätverken och den 1 mars 2004 kallades till konstituerande möte på Röda Korsets sjukhus med syfte att bilda en riksförening. Deltagare var

- Thorbjörn Larsson, Ersta diakonisällskap
- Per Eckerdal, Stiftelsen Bräcke Diakoni
- Kerstin Alberius, Röda Korsets Sjukhus
- Lars Pettersson, Hälso- och sjukvårdens Östeuropakommitté

- Kerstin Eriksson, LP-verksamhetens Ideella Riksförening
- Bror Nyback, Stiftelsen Stora Sköndal
- Hans Ahlin, Stiftelsen Stockholms Sjukhem
- Anders Sundberg, Stockholms Borgrerskap
- Lars Johansson, Mösseberg
- Kenth Nauc ler, Arbetsgivaralliansen

Den 27 april 2004 samlades ca 50-60 deltagare från hela landet, varav 30-40 olika företag var representerade och "Riksorganisationen Famna – vård och omsorg utan vinstsyfte" bildades. Medverkande vid konferensen var bl.a. Johanna H ll n, socialdepartementet, Lars Pettersson, Hälso- och sjukvårdens  steuropakommitt  och Eva Fernvall, Vårdförbundet.

Famna spelar roll för civilsamhällets utveckling

INTERVJU MED EVA ERIKSSON

Jag har haft möjligheten och förmånen att få vara med och bygga upp Famna och därmed sätta non profit vård och social omsorg på den politiska agendan, säger Famnas första ordförande tillika landshövdingen i Värmlands län, Eva Eriksson.

– Den ideella vård- och omsorgssektorn betyder något för civilsamhället och den fortsatta välfärden, samtidigt som den blivit en ännu tydligare aktör att räkna med, fortsätter hon.

Sedan mitten av 1990-talet har den ideella sektorn i sin helhet vuxit i Sverige. Det inkluderar också vård- och omsorgsverksamheten. Ideella och idéburna organisationer har lyfts fram genom det politiska arbete som Famna bedrivit och idag finns synbara resultat på det arbetet. Lagen om Valfrihetsystem är ett exempel och Överenskommelsen mellan regeringen, SKL (Sveriges Kommuner och Landsting) och de idéburna organisationerna inom det sociala området ett annat viktigt beslut för att stärka mångfalden.

– Det är viktigt att kunna ge medborgarna möjlighet att välja även non profit-organisationer med en tydlig värdegrund, till exempel allmänhumanistisk som Röda Korsets Sjukhus, religiös som det katolska äldreboendet Josephinahemmet eller Stadsmissionerna, diakoniinstitutionerna som är sprungna ut Svenska kyrkans tradition eller antroposofisk som Vidarkliniken, säger Eva Eriksson.

– Det är i organisationer såsom föreningar, stiftelser och personalkooperativ där det finns både lust, engagemang och professionalitet. Jag menar att drifts- och ägarformen har betydelse för såväl vårdens utformning och kvalitet som personalens motivation och delaktighet. Det visar bland annat intervjuerna med några medarbetare längre fram i boken.

– Vård och omsorg måste ju baseras på samhällets behov, men de enskilda vårdtagarnas krav och önskemål hamnar alltmer i centrum. Det ställs också högre krav från allmänheten på insyn och inflytande vård och omsorg. Där har Famnas medlemmar en fördel genom den öppenhet och transparens som finns i verksamheterna, menar Eva.

– Möjligheterna att kunna välja ställer dock krav på att det finns en näringspolitik som även omfattar non profit-sektorn och ger den samma stöd till nyföretagande, tillväxt och utveckling som för övriga näringslivet. Samtidigt behövs mer kunskapsspridning och forskning kring den ideella sektorns roll inom vård och social omsorg. I Sverige svarar den idéburna sektorn för cirka åtta procent av vården och omsorgen jämfört med några av EU-länderna, t. ex. drygt 40 procent i Tyskland och 15 procent i Frankrike. Här finns en stor tillväxtpotential, säger Eva Eriksson.

– Famna har funnits i fem år och går nu in i nästa fas som branschorganisation för den idéburna vården och omsorgen i Sverige. Nu är det dags för politiken att ta oss på ännu större allvar och ge oss förutsättningar och möjligheter att utvecklas, avslutar Eva Eriksson.

Ideella krafter utvecklar sociala tjänster

AV LARS-ERIK HOLM, GENERALDIREKTÖR SOCIALSTYRELSEN

Idag har äldre och personer med funktionsnedsättning ökade möjligheter att göra kundval inom socialtjänsten på många håll i landet. Det betyder att privata aktörer och idéburna organisationer kommer att få ökad betydelse som utförare av välfärdstjänster. Socialstyrelsen bevakar denna utveckling utifrån brukarens bästa. I vår gemensamma strävan att utveckla socialtjänstens kvalitet är Famna och dess medlemmar en kraftfull inspiratör och samarbetspartner för oss.

Den verksamhet som idag bedrivs inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården behöver utvecklas ytterligare för att kunna svara mot högt ställda krav på god kvalitet. Socialtjänstens insatser måste i större utsträckning grundas på vetenskap, beprövad erfarenhet och människors egna upplevelser av insatserna. För deras bästa krävs ofta ett gemensamt ansvarstagande från socialtjänsten, hälso- och sjukvården, andra myndigheter och även från frivilliga organisationer för att hitta bästa möjliga lösning.

För att kunna blicka framåt vill jag först blicka bakåt. I början av 2000-talet bildades ett särskilt sekretariat (SoFri) med ansvar för frågor om frivilligt socialt arbete vid Socialstyrelsen. Sekretariatet var en tydlig markering av de frivilliga organisationernas betydelse i välfärdsarbetet. SoFri bidrog till en bättre dialog med frivilligsektorn och ökade kunskapen om dess betydelse för samhället som helhet.

I en programförklaring från 2001 klargjorde Socialstyrelsen kommu-

nens ansvar och gränser för den enskildes välfärd. Samtidigt preciserades vad som inte kan överlätas på frivilliga organisationer. Idag finns påtagliga likheter mellan Socialstyrelsens programförklaring och den överenskommelse som nyligen har träffats mellan regeringen och de ideburna organisationerna.

Frågor som rör frivilligt socialt arbete är idag integrerade i Socialstyrelsens kärnverksamhet. Till Socialstyrelsens uppgifter hör bland annat att varje år fördela 300 miljoner i statsbidrag till handikapp-, pensionärs- och anhörigorganisationer samt till organisationer på det sociala området. Vidare anordnas regelbundna mötesplatser och konferenser för handikapporganisationer och sociala organisationer.

Valfrihet och kvalitetskonkurrens

När detta skrivs sveper en våg av ökad valfrihet över landet. Närmare 200 kommuner planerar att införa valfrihetssystem enligt LOV (Lagen om Valfrihetssystem) så att ideella och privata aktörer lättare ska kunna erbjuda sociala tjänster. Syftet är att äldre och personer med funktionsnedsättning ska få större möjligheter att göra egna val. Det är en lagstiftning som skapar kvalitetskonkurrens, inte priskonkurrens, mellan utförarna.

Socialstyrelsen har haft i uppdrag att fördela 280 miljoner för att utveckla valfrihetssystem i kommunerna. Drygt 60 procent av de kommuner som sökt stimulansbidrag tänker i första hand införa valfrihetssystem i hemtjänsten. Socialstyrelsen kommer att följa upp och genomföra fördjupade studier när valfrihetssystem med kundval införs på många håll i landet.

Famna organiserar många möjliga aktörer vid sådana kundval. Socialstyrelsen anser att de ideella organisationerna spelar en viktig roll som utförare av sociala tjänster. Vår ambition är att i nära samarbete med Famna följa utvecklingen på området och effekterna både för brukarna, de frivilliga organisationerna och kommunerna. För Socialstyrelsens många kvalitets-, utvecklings- och framtidsprojekt är Famnas medverkan därför självklar.

Överenskommelsen visar vägen

Socialstyrelsen välkomnar överenskommelsen mellan regeringen och de ideburna organisationerna som reglerar spelreglerna. Den är viktig för att

utveckla relationen mellan staten och den ideella sektorn men också för att bidra till den frivilliga sektorns självständighet och oberoende.

Socialstyrelsen sätter individen i centrum. Vi är tydliga med att tjänsternas kvalitet ska stå i fokus. Bästa kvalitet ska eftersträvas, oavsett om verksamheten bedrivs av en kommun, i privat regi eller av en ideell organisation. Att den ideella och privata sektorn får en ökad betydelse som utförare av sociala tjänster medför inte att den offentliga sektorn frånhänder sig sitt ansvar. Ansvaret för finansiering av verksamheterna ligger kvar hos kommuner och landsting liksom ansvaret för att den enskilde får sina behov av insatser tillgodosedda. För Socialstyrelsen är det också viktigt att bevaka verksamheten ur ett rättssäkerhetsperspektiv, vilket innebär att särskilt uppmärksamma myndighetsutövningen. 2010 får Socialstyrelsen det samlade ansvaret för tillsynen över både hälso- och sjukvården och socialtjänsten.

Utmaningar för framtiden

Speciellt på tre områden pågår ett intensivt och långsiktigt utvecklingsarbete som har tydlig bäring på Famnas arbete.

Kvalitetsindikatorer

Arbetet med att utveckla indikatorer för god vård och kvalitetsindikatorer inom socialtjänst och hälso- och sjukvård är långsiktigt. Indikatorerna är avsedda för att mäta och följa upp vårdens och omsorgens kvalitet och utgör också grunden för öppna jämförelser. Det bakomliggande syftet är att initiera kvalitetsförbättringar.

I utvecklingen av kvalitetsindikatorer har Famna fört fram ett behov av att även mäta "mjuka värden" som exempelvis bemötande. Socialstyrelsen delar denna uppfattning och ser ett ökat behov av vetenskapliga studier på detta område.

Öppna jämförelser

Öppna jämförelser är en utvecklingsmotor som driver på kvaliteten inom socialtjänst och hälso- och sjukvård. I Äldreguiden på Socialstyrelsens webbplats går det att jämföra kvaliteten inom vården och omsorgen om äldre, oavsett vem som producerar tjänsterna. Politiker, brukare och an-

höriga ges möjlighet att jämföra 2100 äldreboenden, vilket motsvarar 80 procent av samtliga äldreboenden i landet. Socialstyrelsen arbetar för att samtliga producenter bör få lämna in uppgifter till öppna jämförelser.

Statistikutveckling

Ett omfattande arbete pågår på Socialstyrelsen för att utveckla den officiella statistiken. Arbetet omfattar både statistikens innehåll men också formerna för användarkontakter. Alternativa utförare är idag i begränsad omfattning synliggjorda i statistiken. För att få en statistik som på ett bättre sätt speglar verkligheten är det angeläget att även andra utförare än huvudmännen på sikt omfattas av statistiken.

Mångfald ger möjligheter

En större mångfald av producenter som erbjuder olika välfärdstjänster ska svara mot den mångfald av efterfrågan som finns hos olika brukare. Det gör det möjligt för utförare med olika profil att utvecklas utifrån sin ideologi/värdegrund, avseende religion, språk, etnicitet, HBT etc.

Socialstyrelsen ser att privata aktörer och idéburna organisationer kommer att ha en viktig roll för att skapa denna mångfald och bredd i socialtjänst och hälso- och sjukvård.

KAPITEL 2

VAD BETYDER MEDLEMSKAPET I FAMNA?

Idé och marknad – hur får man ihop det?

AV MARTIN ÄRNLÖV, DIREKTOR BRÄCKE DIAKONI

Bräcke Diakoni är ett av Sveriges ledande non profit-företag inom vård och omsorg. Med 700 medarbetare har vi en bred verksamhet som dagligen möter människor med funktionsnedsättningar, inom äldreomsorg, hospice, hälsovård och rehabilitering. Vi bedriver också utbildning och forskning. Vår verksamhet finns i Syd- och Mellansverige.

Så kan vi formulera oss när vi kort beskriver Bräcke Diakoni idag. Lika rätt – fast ur en annan vinkel – vore att säga att Bräcke Diakoni är en idébaserad organisation, som utifrån Svenska kyrkans tradition av socialt och diakonalt arbete i mer än 85 år hjälpt människor i livssituationer som varit besvärliga på olika sätt. Motivet och drivkraften har hela tiden varit viljan att stärka livsmodet och ge stöd till individens egen förmåga att växa som människa – fysiskt, psykiskt, socialt och andligt.

Ändrade villkor

Under den tid som Bräcke Diakoni har funnits har det skett en enorm förändring i samhället, och betingelserna för en verksamhet som vår har också ändrats radikalt. Detta är inte rätta tillfället för en bredare historik – och andra gör det dessutom både bättre och intressantare än jag... – men det kan vara på sin plats att blicka tillbaka i alla fall på den period som Famna funnits.

Våren 2003 var jag precis nyanställd på Bräcke Diakoni, och för första

gången blev en av våra verksamheter vi bedrivit sedan länge föremål för en formell upphandling. Göteborg stad upphandlade 30 hospice-platser för vård i livets slutskede, varav vi redan hade och lade fortsatt anbud på 10 av dessa. Merparten av verksamheterna som Bräcke Diakoni bedrev hade förstås någon form av reglerande avtal även innan dess, men detta var den första konkurrensutsatta upphandlingen och det enda anbudet under det året. De följande fem åren har vi vuxit kraftigt, vi har mer än fördubblat vår verksamhetsvolym och etablerat oss i ett antal nya kommuner. Om jag nu jämför, så bara under första kvartalet 2009 deltar vi – grovt räknat – i ett 15-tal olika upphandlingar. Vissa är väldigt små och nischade, andra avser omfattande och komplexa verksamheter – men det är tydligt att det på bara några år skett en våldsamt förändring där vi inte kan förhålla oss passiva.

Marknad som finner former

Det som sker är att det snabbt uppstått en ”marknad” för vård och omsorg. Fortfarande handlar det om vissa områden, och det är uppenbart att formerna ofta är omogna och oklara. Inom Bräcke Diakoni har vi stött på några förfärliga exempel. Äldreomsorg med boenden upphandlas till lägsta pris för så korta perioder som 18 månader, där både boende, anhängiga och medarbetare slussas från den ena till den andra huvudmannen. Verksamheter Bräcke Diakoni drivit länge blir monopoliserade av kommunen utan att vi egentligen kan göra något, trots hög kvalitet och fullt konkurrenskraftigt pris. Men vi möter också goda exempel. Genomtänkta upphandlingar med tydlig avsikt och innehåll, anständiga kontraktstider, kontrollerat pris utan hetsjakt på sista kronan. Spännvidden visar att det kommer att ta lite tid att hitta formerna, men det är viktigt att goda exempel sprids snabbt och att samhället därmed tar tillvara möjligheten i att nå långsiktiga förbättringar av både pris och kvalitet.

Vilket mervärde kan vi ge?

Jag märker ofta exempel på en dubbelhet i förhållandet till oss non profit-företag. Den politiska retoriken färgas oftast, oavsett partitillhörighet, av uppmuntrande välvilja kring att den idébaserade sektorn är oerhört betydelsefull. Tjänstemän är mer måttligt förtjusta, tycker att mångfalden krånglar till det eller att extraresurser behövs men saknas. Brukarna – detta

halvlyckade ord som får fungera som minsta gemensamma nämnare för boende, patienter, gäster, uppdragsgivare, människor... – ges sällan möjligheten att välja själva.

Jag tror att det på 2000-talet i välfärdssektorn krävs en gedigen utförarkompetens av alla aktörer. Vi själva har utvecklats oerhört tack vare vår tillväxt, genom att vi ställs inför nya utmaningar men också för att vi tvingas bli tydligare och jobba bredare med vad vi vill stå för. Idén utgör själva syftet med verksamheten, men vi måste ha en hög grad av affärsmässighet som redskap för att nå dit. Goda avsikter är bra men inte tillräckligt, och det finns en antydning till självgodhet i non profit-sektorn som är farlig. Likafullt tror jag att vi utifrån vår bakgrund har en stor förmåga att skapa anpassade lösningar utifrån både brukarens och den betalande kundens behov. Vi kan förena hög professionell kompetens med personligt engagemang. Vi gör inte detta för att tjäna pengar, inte heller för att vi måste utan för att vi vill. Där finns en stor kraft.

Oerhörda behov och stora möjligheter

Samhället behöver kanalisera mänskligt engagemang, och finna nya former för det. Offentliga sektorn behöver innovation och förnyelse, och snabbare kunna ta goda exempel från ett ställe till ett annat. Privatkommersiella företag är ofta duktiga, men ju större de blir desto starkare blir den övergripande fokuseringen på avkastning och ekonomisk värdetillväxt. Efter 15 år i internationellt affärsliv vet jag att det är så, och den energi man i näringslivet lägger på att diskutera marginalökning i % och rörlig resultatbonus kan vi ägna helt åt att utveckla vår verksamhet.

Kollektiva lösningar med samma innehåll för alla är otidsenliga, och kommer inte att fungera i längden. Det har inget med egoism att göra, utan helt enkelt att vi i vårt samhälle nått dithän att vi måste se människan för det hon är – en egen individ med olika preferenser. Jag tror att idébaserade organisationer och non profit-företag är en viktig vitaliserande kraft i detta, och att det finns stora möjligheter för oss att fortsätta utvecklas!

Transparens utvecklar kvalitet

INTERVJU MED PER-ARNE FIJAL

Jag tycker att Famnas kärnfrågor ger Solåkraby genom vårt medlemskap en större legitimitet att framföra Solåkrabyns ståndpunkter. Tillsammans med andra organisationer, både antroposofiska, diakonala, stadsmissioner och kooperativ kan vi driva de gemensamma frågorna och lyfta fram dem. Det är styrkan med att vara medlem i Famna. Det säger Per-Arne Fijal som är verksamhetschef för Solåkraby, en LSS-verksamhet* med 100 boendeplatser, ca 120 platser i daglig verksamhet och 250 anställda. Verksamheten bedrivs i Järna och Mölnbo i Södertälje kommun samt i Stallarholmen som tillhör Strängnäs kommun.

Här arbetar man utifrån perspektivet att man *vill* vara inom Solåkrabyns verksamheter både som boende, medarbetare och hyresgäst. Begreppet social gemenskap genomsyrar verksamheten och det är viktigt att få bli sedd för den man är.

– Detta är också en del av kvaliteten – om vi har bra medarbetare så har vi en bra verksamhet och vice versa, säger Per-Arne Fijal och berättar att många i personalgruppen har arbetat närmare 20 år.

– I bygemenskapen i Järna bor 29 personer med funktionsnedsättning och 40 utan, varav åtta arbetar på Solåkraby. Det finns småföretagare som har sin verksamhet här och samarbetar med vår verksamhet, bland annat en ridterapeut med hästar och en rörmokare. Verksamheten för arbetstagarna här är framför allt snickeri, väveri, förpackning och stearinljus,

de senare säljer man främst till kyrkorna i närområdet och för närvarande pågår ett utvecklingsprojekt i samverkan med dem för att ta fram miljövänliga värmeljus.

– De som bor här har vissa krav på sig att ta hänsyn till sina grannar och vara medveten om att man kan råka ut för vissa saker. Ändå vill folk gärna bo här och vi har många förfrågningar från anställda som vill flytta hit, säger Per-Arne.

Verksamheten i Stallarholmen är också en bygemenskap, men som utgår från ett kulturbruk. Där finns biodynamisk odling, djurhållning med hästar, får, kor och höns och ett nära samarbete med skolorna i närområdet som kommer på studiebesök och får ta del av hur ett kulturbruk fungerar.

– Jag har tidigare jobbat kommunalt, i landstinget och staten, men jag har aldrig tidigare arbetat i en organisation som så fokuserat och kvalitativt arbetar för att producera en bra verksamhet som den här, säger Per-Arne med eftertryck.

Samtidigt konstaterar han att det är en bra bakgrund att ha erfarenheter från kommun och landsting när man ska förhandla om avtal, men också för att förstå varför det är viktigt att vara medlem i Famna.

– För en idéburen verksamhet är kvalitetsfrågorna av största vikt och skälet till att vi existerar. Det är det som skiljer Solåkraby från många andra privata verksamheter. Famna har hela tiden lyft fram de viktiga frågorna som skiljer idéburen verksamhet från t.ex. vinstdrivande aktiebolag. En av Solåkrabyns kärnfrågor är att ha "öppna dörrar" och visa upp vad vi håller på med som ett verktyg för att hålla hög kvalitet i verksamheten och kunna möta ett samtal om vad vi gör. Det är också ett sätt att visa att vi är seriösa. Vi ska tåla granskning och kunna visa hur vi använder de skattemedel som finansierar vår verksamhet. Kommunerna lever enligt förvaltningslagen och offentlighetsprincipen och det gör Solåkraby också. Transparens utvecklar kvalitet, anser Per-Arne.

Solåkraby är Sveriges största antroposofiska verksamhet och en av de större privata verksamheterna inom LSS-området.

– Föreningen Solåkraby bedriver inte den här verksamheten för att tjäna pengar. Den vinst som vi gör går direkt tillbaka in i verksamheten. Därför kändes det helt rätt när jag fick kontakt med Famna och vi kunde komma med i ett sammanhang där dessa frågor lyfts fram. Det är viktigt

för vår profil att vi är med i Famna som ger en bild av den idéburna verksamhetens ändamål och vad den är till för.

– Överenskommelsen mellan staten, de idéburna organisationerna inom det sociala området och SKL är ett resultat som spelar stor roll för oss. Där har Famna varit med i den innersta kretsen kring arbetet och därigenom givit Solåkrabyn ett språkrör, en koppling in i det politiska sammanhanget som känns adekvat och viktig. Kopplingen till politiken anser jag är en av de viktigaste saker som Famna gör, säger Per-Arne Fijal.

– Detsamma gäller också frågorna om valfrihet inom vård och omsorg som Famna har drivit. Det stämmer väl överens med våra intentioner att den enskilda individen ska ha såväl rätt som möjlighet att själv välja utifrån kvalitet och önskemål.

Det politiska sammanhanget och att hitta olika samarbetspartners och nätverk har stor betydelse för Solåkrabyn i samtalen om livsvillkoren för idéburen verksamhet både inom LSS-området men också för sektorn i stort. Att diskutera frågorna med Famnas medlemmar som spänner över ett brett ideologiskt fält spelar stor roll och är lärorikt.

– Vi vill väl alla värderas utifrån en identitet som leder till att vi producerar livskvalitet, avslutar Per-Arne Fijal innan han går vidare för att visa upp Solåkrabyn för tjänstemän från Södertälje kommun.

**LSS – Lag om Stöd och Service till vissa funktionshindrade.*

KAPITEL 3

HUR HAR POLITIKEN PÅVERKAT FAMNA?

Attitydförändring viktigaste målet

INTERVJU MED INGER SCHÖRLING

Vi ville åstadkomma en attitydförändring. Vi ville visa att det fanns en dimension till, med utförare från civilsamhällets organisationer, och inte bara offentliga eller privata kommersiella aktörer. Vi tyckte att det var viktigt att väcka debatten.

Inger Schörling, tidigare riksdagsledamot och EU-parlamentariker för Miljöpartiet, var ordförande för Delegationen för mångfald inom vård och omsorg. Det blev en speciell utredning, eftersom direktiven ändrades under utredningens gång.

Den 1 juni 2007 överlämnade delegationen sitt betänkande *Vård med omsorg – möjligheter och hinder* till socialminister Göran Hägglund. Det var då visserligen den kartläggning och probleminventering som var tänkt från början, men den andra delen av delegationens uppdrag, förslag till åtgärder som eventuellt skulle leda till en proposition och så småningom ett lagförslag, var inte med.

– Det var förstås ett bakslag att det slutade som det gjorde. Men – det är vanligt att när man byter regering så ändras också direktiv eller personer byts ut i utredningsarbetet. Däremot tog det väldigt lång tid innan den nya regeringen bestämde sig för vad man ville göra, och under tiden körde vi på med alla inblandade. Det innebar att vi hade kommit ganska långt i arbetet när beskedet om det förändrade direktivet kom, vilket förstås var bra.

Kartläggningen visade bland annat att det var väldigt lite av den offent-

ligt finansierade vården och omsorgen som utfördes av ideella organisationer, kooperativ eller små privata företag. Den visade också att koncentrationen till större vårdbolag fortsätter. Och att andra faktorer än vinstutdelning driver de flesta små företag.

Arbetssättet viktigt

Kartläggningen ledde till en diskussion om "fritt val", som visade sig vara den bästa metoden för mångfald inom stora delar av vård och omsorg.

– Där bidrog utredningen till en attitydförändring, menar Inger Schörling. Jag tror att själva arbetssättet var viktigt, att vi samlade alla inblandade; forskare, praktiker. Vi arrangerade ett antal seminarier där vi samlade olika organisationer, Famna, Arbetsgivaralliansen, Coompanion, KFO... Vi förde dem samman, och det var viktigt. Nu flyttar flera av dessa organisationer till gemensamma lokaler, det tror jag är jättebra! Det är viktigt för den ideella sektorn att man går ihop i gemensamma frågor och gör sig starkare. Man har så mycket att tjäna på att driva frågor tillsammans.

Problemområden

Inger Schörling menar att det är viktigt att betona att det inte bara handlar om ifall det är vinstdrivande eller offentliga aktörer, utan att de ideburna organisationerna har så mycket att erbjuda.

– Samarbetet, och att utredningen tydliggjort var problematiken finns är viktiga resultat av vårt arbete. Om man verkligen vill ha en attitydförändring och verklig mångfald är det viktigt att vara tydlig med var problemen och hindren finns.

Utredningen presenterade en rad idéer för vidare diskussion. En av de viktigaste rör lagen om offentlig upphandling. Inga andra länder i Europa har vårt system för upphandling av vård och omsorg. I stället främjas det civila samhällets medverkan genom undantag och lagar i flera länder.

– Vi såg det som nödvändigt att lyfta ur vård och omsorg ur lagen om offentlig upphandling. Det har man ju inte gjort, men Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) har sagt att man ska verka för vissa förändringar, i syfte att kunna göra mindre upphandlingar. Att man överhuvudtaget diskuterar detta är ju faktiskt ett steg framåt. För det var lagen om offentlig upphandling som var det stora problemet för de här organisationerna. Det

är dyrt, svårt och främjar stora upphandlingar. Det var detta som vi såg som den allra viktigaste frågan att diskutera vidare.

Naturligt med mångfald

Att åstadkomma attitydförändring återkommer Inger Schörling till flera gånger, som ett viktigt syfte.

– Som vanlig medborgare hoppas jag att det i framtiden ska bli naturligt med en mångfald av vårdgivare. Att det ska finnas alternativ, att vi ska få en attitydförändring. Fokus för framtiden måste vara kvalitet och kontinuitet, alltså även när man byter politik. I dessa finanskristider, när det verkar som om varken kommuner eller landsting får mer pengar, blir det tufft för de här organisationerna. Då hoppas jag att kommuner och landsting kan hålla blicken höjd, att de kan se på kvalitet och kontinuitet och inte bara ser det billigaste valet. Mindre företag, Kooperation och frivilligorganisationer kan ha väldigt mycket att bidra med, särskilt vad gäller kvalitet.

Samtidigt är det viktigt att organisationerna behåller sin särart. Håll fast vid ert ursprung, det småskaliga och närheten, uppmanar Inger Schörling.

– Vi har ju sett vissa verksamheter som vuxit sig så stora och starka att de tappat sin idé, sin särart. Ni har kännedomen, kunskapen, närheten till de människor ni jobbar med. Det är det som är de ideella organisationernas styrka, den som man ska slå vakt om. Många har ju skrivit under överenskommelsen (mellan regeringen, SKL och de ideella organisationerna), där bland annat självständigheten betonas. Och det är viktigt att vara medveten om den aspekten. När man får betalt för sitt arbete hamnar man i en speciell situation, och det är viktigt att värna om sin självständighet.

Det är viktigt att se det här som en näringspolitisk fråga också, menar Inger Schörling:

– Man har utlovat support och stöd. Stöd och samarbete är viktiga aspekter, och samarbetet verkar ju ha kommit igång med överenskommelsen. Men jag tror att dessa organisationer behöver en hel del support också. När vi höll på med utredningen kom det en del stödinsatser från Näringsdepartementet, till exempel avknopningsstöd, och jag tror det är viktigt att inte tappa bort den aspekten.

*

Delegationen identifierade ett antal viktiga frågor som måste lösas. Här presenteras ett urval av dessa "Idéer för vidare diskussion":

Mångfald. "Mångfald måste ge rum för verklig valfrihet genom att aktörer med skilda arbetsformer, verksamhetsidéer eller vårdideologier får forma alternativ som möter individers och gruppers skiftande intressen och behov", skriver utredningen.

Entreprenader eller genuint privata vårdföretag. Kontinuitet är en viktig förutsättning för små och lokalt förankrade vårdföretag, konstaterar utredarna.

Fritt val inom vård och omsorg. Ett fritt val ger bättre möjligheter att möta patienters och vårdtagares olika behov.

Vård och omsorg – kompletterande frivilligt socialt arbete. Ett antal frågor ställs: Behövs mer frivilligt socialt arbete? Ska det få stöd och stimulans?

Offentlig upphandling. Frågan om offentlig upphandling överskuggade allting och togs återkommande upp i betänkandet. Formerna för upphandling är avgörande om målet är en ökad mångfald inom vård och omsorg, konstaterar utredarna.

Finansiering och kapitalförsörjning. Utredningen visar att kunskapen om såväl små företags som organisationers behov av finansiering och kapitalförsörjning är bristfällig.

Statistik. Ingen grundläggande statistik finns inom detta område. Det gör det närmast omöjligt att korrekt beskriva omfattningen av privat drivna verksamheter inom offentligt finansierad vård och omsorg.

Stödstrukturer. Kunskapen om problemen och dess lösningar verkar finnas, konstaterar utredarna, men politiska beslut saknas.

”Vi lyfte vårdgivarval som en viktig reform”

INTERVJU MED OLA JOHANSSON

S amhällsdebatten handlar allt mer om att vara kund, att hitta på marknaden och allt mindre om medborgarskap. Ett gemensamt ”vi” hörs allt svagare. När ideella organisationer och kooperativ finns med och tar ansvar för välfärdstjänster kan de bidra till delaktighet och förankring. Det menar Ola Johansson som var huvudsekreterare i det två statliga utredningarna, *Vårdens ägarformer* (klar 2002) och *Delegation för mångfald i vård och omsorg* (klar 2007).

Båda utredningarna lade förslag för att främja mångfald genom stöd till civilsamhällets aktörer inom vård och omsorg. Men vad hände?

– Störst påverkan hade kanske utredningen om vårdens ägarformer, menar Ola Johansson. Vi lyfte koncentrationen till de stora vårdbolagen och risken för en utveckling i Sverige med ökad andel främst kommersiella vårdgivare. I många andra länder, även USA, svarar företag som drivs privat men utan vinstsyfte (non-profit-organisationer) för stor andel av sjukvård och äldreomsorg.

Utredningen pekade på att bilden av civilsamhällets organisationer varit otydlig och på behovet av samverkan. Medan de kooperativa verksamheterna hade vissa gemensamma organ och därför var mer synliga var de ideella och idéburna vårdgivarna mindre uppmärksammade och mer anonyma.

– För att knyta och stärka band bjöds idéburna och kooperativa vård-

givare in till gemensamma seminarier och samtal. Vi kände oss lite som äktenskapsmäklare. Utredningen föreslog också organ för samverkan även mellan ideella och idéburna vårdgivare.

– Bildandet av Famna har varit ett viktigt steg och det är glädjande att se att samarbetet mellan de ideella och kooperativa organisationerna fortsätter och att det utvecklas.

– Det har funnits en politisering och uppdelning där kooperativ adopterats av socialdemokratin och vänstern medan de borgerliga partierna sett de ideella organisationerna mer som sina. Även det bör ändras och är ytterligare ett skäl för samarbete. Civilsamhället är viktigt och dess olika aktörer ska behandlas lika oberoende av vilken majoritet som styr, menar Ola Johansson.

Underlättar för huvudmännen

– Det viktigaste vi ville uppnå med utredningen om ägarformer var att hitta en kompromisslösning när det gäller mixen av privata och offentliga vårdgivare. Vi ville nå en politiskt stabil lösning med stöd över blockgränsen. Det lyckades inte, säger Ola Johansson. Utredningens olika förslag plockades ut och förändrades. Den dåvarande regeringen frångick utredningens kompromiss för att ännu tydligare främja vårdgivare utan vinstsyfte. Med förebild från bland annat Kanada och Nederländerna infördes en lag som gav enbart företag och organisationer som drivs utan privat vinstsyfte rätt att ta över driften av landstingens sjukhus. Endast universitetssjukhusen och ett sjukhus i varje landsting undantogs.

– Det som kallats ”stopplag” var en ”främjandelag” för det civila samhället, som den nya regeringen sedan rev upp, säger Ola Johansson. Istället för kompromiss har vi nu fortsatt konflikt när det gäller privat och offentligt, vilket i sin tur undergräver stabilitet och politisk långsiktighet.

Lagen om valfrihet eller LOU?

Båda utredningarna som Ola Johansson arbetat med har pekat ut formerna för upphandling av vård och omsorg som det största hindret för kooperativ, ideella organisationer och även andra lokalt bundna företag. Deras möjligheter att komma in och långsiktigt utveckla vård och omsorg ökar om resurser mer direkt följer medborgarnas val.

– Vi föreslog ett ”vårdgivarval” där resurserna följer patienters val som

en viktig reform för att gynna ideella organisationer och kooperativ som vårdgivare. Det gynnar även de privata och lokalt förankrade små vårdföretagen konstaterade sedan mångfaldsutredningen. Ett positivt steg är därför lagen om valfrihet som ger kommuner och landsting möjlighet att välja något annat än lagen om offentlig upphandling (LOU) för att engagera andra vårdgivare. Den nya lagen ger ideella organisationer och kooperativ bättre möjligheter att verka inom välfärden.

– Frågan är om det räcker. Vi föreslog också en ändring som begränsar tillämpningen av lagen om offentlig upphandling på vårdområdet. Den ändringen har ingen regering hittills velat genomföra. Därför kommer även fortsättningsvis situationer att uppstå där Famnas medlemmar och andra missgynnas.

Viktigt med vi-känsla

Inför framtiden tror Ola Johansson att det är viktigt att bryta trenden att allt mer av den privat drivna vården och omsorgen går till de stora vårdbolagen.

– Det är viktigt att välfärdstjänsterna och de företag som utför tjänsterna har förankring i samhället. Svensk vård och omsorg har vid jämförelser hög kvalitet och genom de privata företagen skulle kunnandet kunna föras till andra länder. Hela logiken har på några år blivit omvänd. Nu är de stora privata vårdbolagen uppköpta av internationella riskkapitalföretag, som vare sig styrs eller vill betala skatt här i landet.

– Det är viktigt att det för välfärdstjänsterna finns ett "vi", säger Ola Johansson. Välfärden är något medborgarna byggt upp och har gemensamt. De kooperativa och de ideella organisationerna kan när de verkar inom välfärdstjänsterna bidra till mångfald, delaktighet och vi-känsla.

– Men det förutsätter för både ideella och kooperativa vårdgivare att de har kvar sin förankring i sin organisation och bland medlemmar. Att man har en bakgrund, att man inte blir en vårdkoncern och så stor att man själv eller omvärlden inte längre ser skillnaden.

– Det viktiga är förankringen i medlemskretsen, en levande idégrund och att man behåller sin särart.

Självständighet och oberoende är viktigast

INTERVJU MED PETER ÖRN

Det viktigaste med dialogen var att bekräfta de idéburna organisationernas viktiga roll som samhällsaktörer. Men vi nådde längre än någon vågade hoppas att vi skulle nå – det blev faktiskt en överenskommelse mellan tre parter och med stöd också av övriga partier i riksdagen. När arbetet nu förs ut på en lokal nivå finns förutsättningarna till en enorm dynamik.

När dialogen för att skapa en överenskommelse mellan regeringen och de idéburna organisationerna inleddes 2007 var förutsättningarna egentligen ganska oklara. Peter Örn var den som skulle leda dialogen:

– Vi visste egentligen inte riktigt vad ordet överenskommelse betydde. Vi ville gemensamt utforska vad vi skulle ge begreppet för betydelse. Det handlade till stor del om att besvara de frågor de ideella organisationerna hade formulerat och ställt till regeringen.

Syftet med att starta dialogen var att få fram en överenskommelse. Målet med denna överenskommelse var att *”stärka de idéburna organisationernas självständiga och oberoende roll som röstbärare och opinionsbildare”*. Dessutom ville regeringen stödja framväxten av en större mångfald av utförare och leverantörer inom vård och omsorg.

De idéburna organisationerna, å sin sida, ville göra sin situation och sin särart tydlig och känd, ville samverka med varandra och den offentliga sektorn och visa på den gemensamma vilja till utveckling som finns.

Nådde längre

Hur blev resultatet? Nådde man sina syften? Ja, tycker Peter Örn. Han menar att man nådde längre än någon hade trott:

– Det blev ju faktiskt en överenskommelse. Dessutom blev Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) en tredje part. Det är viktigt, eftersom den nationella överenskommelsen ska vara en förebild och inspiration för fortsatt dialog i kommuner, landsting och regioner. Det är där den ska verka framöver.

– Jag vågade aldrig hoppas att också oppositionen skulle ansluta sig till överenskommelsen. Men så blev det, alla har anslutit sig till de centrala principerna. Det är ett viktigt steg, som inte minst Ylva Johansson bidrog till att göra möjligt. Det var för övrigt ett krav från de idéburna organisationerna, att det skulle vara en överenskommelse över parti- och blockgränser.

Dynamik

Men – det finns förstås en risk att överenskommelsen inte leder längre än hit. Att den blir en hyllvärmare.

– Det beror på hur de olika aktörerna väljer att följa upp den, menar Peter Örn. De idéburna organisationerna verkar ha bestämt sig för att i realiteten arbeta med detta lokalt. Och det är det som är avgörande; att den följs upp lokalt. Jag tror att de ideella och idéburna organisationerna med sin inneboende kraft kan få den att följas upp, och då tror jag att det kan bli en väldig dynamik.

Peter Örn hoppas också att det leder till att de ideella organisationerna ökar sitt samarbete och inser att de får större genomslag om de agerar gemensamt i vissa frågor, även om de är självständiga aktörer.

– Hittills har inte ideell sektor haft den gemensamma kraften, har inte funnits som en gemensam aktör. Det är ju bra att organisationerna är unika, men det är också bra att agera tillsammans för att skapa förutsättningar för att påverka både den offentliga och den privata sektorn.

Viktigt skriva på

Hittills har 32 organisationer skrivit på överenskommelsen. Regeringens utgångspunkter, det vill säga de principer, åtaganden och åtgärder man beslutat om, gäller alla organisationer inom det sociala området, oavsett om

dessa undertecknat överenskommelsen eller inte. Spelar det någon roll om organisationerna verkligen undertecknar överenskommelsen, eller är det arbetet i sig som varit viktigt?

– Det är oerhört viktigt att organisationerna skriver på, att man bekräftar att överenskommelsen är viktig, betydelsen av den. Dessutom medverkar de organisationer som har skrivit under överenskommelsen i den årliga uppföljningen. Fler och fler organisationer skriver på efter hand. Men varje organisation har förstås sin egen process.

Principer och åtaganden

Överenskommelsen bygger på ett antal gemensamma, vägledande principer som rör självständighet, dialog, kvalitet, långsiktighet, öppenhet och mångfald. Principerna är vägledande för de åtaganden som respektive part (regeringen, SKL och de idéburna organisationerna) gör. Åtagandena följs av konkreta åtgärder, dessa bestäms också av respektive part.

– Den viktigaste principen är den om självständighet och oberoende. Den innebär att vi bekräftar organisationernas integritet. De är subjekt som bestämmer vad de vill stå för, inte objekt där politikerna bestämmer vad de ska göra.

Ett viktigt åtagande Peter Örn lyfter fram är den dialog som de idéburna organisationerna och SKL ska driva ute i landet.

– Regeringens konkreta åtgärd att bidra till att sprida kunskap om organisationernas roll i det svenska samhället är en av många betydelsefulla åtgärder. Där finns det en hel del att göra, inte minst när det handlar om statliga myndigheter och kommunala förvaltningar, menar Peter Örn.

Dialogen fortsätter

– Den viktigaste konsekvensen av mitt och andras arbete är för det första möjligheten till dynamiska effekter, när arbetet fortsätter i kommuner och landsting. En annan följd av detta arbete är att dialogen fortsätter inom andra områden. Nu är det inom integrationsområdet. Ett 80-tal organisationer är med i den dialogen. Och nu kan vi vara ännu mer konkreta, den principiella kappan sydde vi i förra dialogen.

Och fler dialoger kan följa på denna:

– Kulturutredningen talar om en möjlig dialog inom kulturområdet,

framtida dialoger kanske kan handla också fritid eller idrott... Vad vet jag... Men jag tror att det var viktigt att vi började inom det sociala området. Det är där folkrörelserna och de ideella organisationerna traditionellt har bedrivit viktiga verksamheter, och det är där brytningen mellan dem och offentlig sektor varit tydlig. De ideella organisationerna har levt i skuggan av offentlig sektor.

Särart och erfarenhet

Nu är det viktigt för non-profit-organisationerna att kunna hävda sig i konkurrensen med privata aktörer.

– Om vi bara flyttar vård i offentlig regi till vård i privat regi är det inte mångfald vi talar om. Det är viktigt att de ideella organisationerna kan hävda sig i upphandlingarna. Och då måste politikerna också räkna med den särart, erfarenhet och kvalitet som dessa organisationer har. Förändringen med lagen om valfrihet kan leda till att det blir lättare för organisationerna, men upphandlingssituationer kommer säkert att leva kvar i mycket trots den.

Här handlar det om att tala om att man finns, att göra den idéburna vården och omsorgen tydlig och känd.

– Famna har hittills spelat en viktig roll, som kunskapsspridare och genom att se till att idéburen vård och omsorg finns med på den offentliga agendan. Där har Famna gjort ett fantastiskt jobb!

Principen om självständighet och oberoende

Idéburna organisationer och verksamheter formulerar sitt uppdrag i samhället utifrån sin värdegrund och är självständiga såsom röstbärare också i sin samverkan med andra aktörer.

De idéburna organisationerna kan ha en kritiskt granskande roll som röstbärare och opinionsbildare. De ska kunna ha den rollen utan att riskera samverkan eller sitt ekonomiska stöd i förhållande till det offentliga.

The page features five large, semi-transparent circles of varying shades of gray. One circle is light gray and located in the top-left quadrant. Another is a medium-dark gray in the top-right quadrant. A third is a medium gray in the bottom-right quadrant. A fourth is a light gray in the bottom-left quadrant. The fifth is a light gray in the bottom-center area. The text is positioned in the left half of the page.

KAPITEL 4

VARDAG OCH VÄRDERINGAR

Vi möter människorna i 2000-talet

INTERVJU MED MARIANNE ANDERSSON NORDELL

Marianne Andersson Nordell arbetar sedan fem år på LP-verksamhetens ideella riksförening med utbildning, fortbildning och kursverksamhet. Föreningen bildades för 50 år sedan och är idag en etablerad aktör med bland annat behandlingshem, fängelsekontakter och stöd för barn och ungdomar på olika sätt.

– Jag har ett meningsfullt arbete och får jobba med de frågor som jag brinner för, säger Marianne Andersson Nordell, som har en bakgrund som förskollärare och i sitt arbete med utbildningsfrågor bl.a. fått möjlighet att se hur man kan arbeta förebyggande med barn och ungdomar.

En av fördelarna med att arbeta i en ideburen organisation som Marianne upplever är att när det uppstår ett behov finns det möjlighet att snabbt kunna reagera. Hon tar nätverket SPIK som ett exempel, där man vill uppmuntra unga människor till ett aktivt ställningstagande för all form av drogfrihet, även alkohol, och arbetar med information främst i skolorna. Nätverket startade för tre år sedan och har idag cirka 9 000 medlemmar.

Ett annat sammanhang som Marianne lyfter fram är betydelsen av att arbeta med kvalitetssäkring.

– Det som också gör jobbet meningsfullt är att få vara med och arbeta med innehållet och kvaliteten i det som görs, både i LP-kontakter och på behandlingshemmen. Allt handlar om kvalitet, säger hon.

– LP-verksamheten har funnits i 50 år och måste anpassa oss till den

tid vi lever i och möta människorna i 2000-talet. Vårt signum är att finnas till för de allra svåraste missbrukare som ingen annan har lyckats med i behandlingen, men vi måste också vara framsynta och ta hand om dem som inte har missbrukat så länge och erbjuda dem behandling. Vi vill dessutom vara ett alternativ för de unga och visa att vi finns till även för dem.

– Vår behandling går ut på att hjälpa personer att bli nyktra och att ge dem evangeliet. Det är att se hela människan och det är en stor utmaning, säger Marianne.

Hon tycker att det har blivit en mer positiv inställning från myndigheterna till verksamheten nu än tidigare. Men det finns också problem ibland när en person själv verkligen vill komma till någon av organisationens verksamheter men blir placerade någon annan stans av socialtjänsten.

– För den enskilda personen/missbrukaren kan det ofta betyda mer att vi *inte* är en myndighet utan har en värdegrund att stå på. De känner att vi står på deras sida och upplever förtroende under hela behandlingstiden, säger Marianne.

Hon konstaterar också att det spelar roll för henne som medarbetare.

– Om jag skulle byta jobb så skulle det vara viktigt att få fortsätta arbeta i en värdegrundad organisation, säger hon avslutningsvis.

Att arbeta här är som bomull för själen

INTERVJU MED MONICA SEDELL

På den här arbetsplatsen känns det inte som om värdegrunden gör intrång på min privata sfär. Annat var det när jag arbetade i det privata näringslivet och ständigt kände mig påpassad, till och med på fritiden.

Det säger Monica Sedell, informationsansvarig på Psoriasisföreningen i Stockholms län sedan sju år och konstaterar att hon under sitt yrkesverksamma liv sett ytterligheterna utifrån erfarenheter av arbete i privat, offentlig och ideell verksamhet.

– Hos oss försöker vi alltid se den enskilda människan och den humanistiska synen genomsyrar allt arbete från behandlingssituationen till ekonomifunktionen. I den här organisationen kan jag helhjärtat ställa upp på verksamhetens mål, säger Monica.

Psoriasisföreningen i Stockholms län arbetar med att tillvarata de psoriasissjukas intressen och arbetar för att stödja människor med psoriasis samt ge dem så god livskvalitet som möjligt. Verksamheten startade 1968 av bland annat en av förgrundspersonerna inom psoriasisrörelsen i Sverige Lars Ettarp. Man driver idag sex mottagningar i Stockholms län.

– När jag fick jobbet på Psoriasisföreningen hade jag aldrig hört talas om organisationen tidigare. Jag hade varit arbetslös och blev glad över att få ett jobb. Men nu vore det svårt att byta tillbaka till ett arbete där pengarna går före individens behov, säger hon.

– Vi har tydliga direktiv som utgår från att vi ska se människorna och deras behov. Det finns uttalat i stadgarna och genomsyrar allt vårt arbete. Det är ett måste men det är något som jag verkligen helhjärtat kan ställa upp på, säger Monica.

Arbetet med att tydligt formulera värdegrunden pågår kontinuerligt i ledningsgruppen och präglas av stor delaktighet i organisationen. Sedan en tid har Psoriasisföreningen också gjort extra insatser med att föra ut värdegrunden i organisationen genom samtal om relationer, personligt och respektfullt bemötande av såväl patienter och anhöriga som medarbetare och besökare.

– Det som mest tilltalar mig med den här organisationen är oegennyttan. Ingen tjänar några pengar på den här verksamheten, men alla tjänar på den eftersom vi erbjuder professionell behandling utifrån den enskilda människans behov. Därför är det som bomull för själen att arbeta här, säger Monica Sedell.

Icke vinst och non profit – det gillar jag

INTERVJU MED KENTH MALMSTRÖM

Värdegrunden är en trygghet, ett mervärde som måste hållas levande i det dagliga arbetet. Det säger Kenth Malmström, enhetschef på Ersta diakonis neurologiska rehabiliteringsklinik Erstagårdskliniken.

Under de senaste åren har det pågått ett arbete med att omarbета och modernisera Erstas värdegrund. Verksamheterna har varit delaktiga på olika sätt och haft synpunkter under arbetets gång och Kenth tycker att det är ett värdefullt arbete som initierades av dåvarande direktorn Thorbjörn Larsson.

Resultatet har blivit en broschyr som kom ut lagom till julen 2008 då den delades ut till samtliga medarbetare. Nu kommer man att diskutera kring innehållet i broschyren på varje arbetsplats utifrån två dimensioner, dels värdegrundsfrågan dels hur man som medarbetare ställer sig till den utifrån vem man är och hur det påverkar det dagliga arbetet och mötet med andra människor.

– Den är lagom mycket och jättebra att jobba utifrån. Framför allt får man en bra introduktion om vilka värden såväl kliniken som organisationen arbetar utifrån och vad kristen grundsyn innebär på just den här arbetsplatsen. Hos oss på Erstagårdskliniken ska vi nu gå vidare och samtala om dokumentet på våra olika arbetsplatser.

Kenth Malmström började arbeta som sjukgymnast på kliniken 1987.

Skälet för att han sökte sig hit var att den hade rykte om sig att vara den bästa neurologiska rehabiliteringskliniken i Stockholms län, men han hade en diffus bild av vad organisationen stod för. Med åren blev det dock viktigt att arbeta i en organisation som också har en tydlig värdegrund.

– Jag tänkte inte så mycket på värdegrunden just då, det är något som har växt fram under de år som jag varit här och som idag betyder mycket. Mina handlingar visar vad jag står för och jag måste vara en förebild i kontakten och relationerna med både medarbetare, patienter och anhöriga utifrån Erstas kristna grundsyn, säger han.

– Om det inte funnits en värdegrund utan bara varit en bra rehabiliteringsklinik skulle ju det här med vinst kommit in i bilden och jag skulle ha blivit en del i deras verksamhetsidé, men det är just att den här verksamheten bedrivs non profit som jag gillar.

– Jag tycker också att de värden vi står för borde spela roll i upphandlingsarbetet som sker med Stockholms läns landsting och i dialogen med politikerna, avslutar Kenth Malmström.

Vi lär oss av varandra

INTERVJU MED HELGA ENQVIST

Haganäs i Järna erbjuder boende och arbete för människor som är i behov av stöd, mänsklig omsorg och gemenskap och är en så kallad. LSS*-verksamhet med en rad självförvaltande enheter. Arbetet sker utifrån socialterapeutiska grundvärderingar med antroposofin som grund och inspirationskälla vilket präglar den dagliga verksamheten.

Helga Enqvist arbetar som föreståndare för stödboendet Ugglebo inom Haganäs och så här säger hon om arbetet:

– När jag började här för sex år sedan var det första jag såg det icke-hierarkiska familjära arbetssättet som man hade. Här utgår vi från en gemenskap där alla har samma värde och kan mötas på lika villkor oavsett om det är personal eller boende.

Varje vecka samlas medarbetare och boende för att lyfta fram och förstärka värdegrundsfrågorna i gemensamma studier, men det sker också genom att delta i nordiska och internationella möten och nätverk för människor med funktionshinder.

– Katharina Karlsson på Haganäs var med och startade de nordiska sommarmötena för människor med och utan funktionsstörningar. De är nu en tradition och i år framför deltagarna föreställningen "Peer Gynt" i Norge.

Hon jämför med en antroposofisk verksamhet som hon tidigare arbe-

tat i och reflekterar över de förändringar som skett i hur man ser på arbete utifrån en organisationskultur och en samhällsutveckling.

– Det är viktigt att människan kommer till sin rätt och att vi kan se det friska i var och en. Vi arbetar inte fostrande utan försöker undanröja hinder och ge våra boende ett gott liv. Vi har ett gemensamt mål med värdegrunden och att ställa sig bakom verksamhetens mål.

– Vi lär inte *ut* till våra boende utan vi lär oss av varandra som människor. Det blir ett ömsesidigt lärande utifrån vilket jag som anställd kan göra skillnad i den enskilda människans liv. För oss på Haganäs är människan mer än arv och miljö, det finns också en andlig dimension, säger Helga.

Hon lyfter också fram att man som anställd måste vara en förebild för de boende för att kunna bygga upp de boendes livskraft både i det korta och i det långsiktiga perspektivet.

– De socialterapeutiska grundvärderingarna handlar ju bland annat om att varje människa är unik och utvecklingsbar och att det aldrig är för sent att lära sig något nytt. Det gäller för alla som ingår i Haganäs oberoende av om man bor eller arbetar här. De sociala sammanhangen spelar roll liksom behoven, men vi behandlar vuxna som vuxna.

* *LSS – Lag om Stöd och Service till vissa funktionshindrade*

KAPITEL 5

FORSKNING, UTVECKLING OCH INTERNATIONELL UTBLICK

Forskning och utveckling (FoU) inom non profit vård och omsorg i Sverige

AV JAN-HÅKAN HANSSON, REKTOR, ERSTA SKÖNDAL HÖGSKOLA, STOCKHOLM

2000-talets första decennium går snart mot sitt slut och vård och omsorg med andra driftsformer än stat, landsting och kommun har genomgått en intressant utveckling. På flera områden har det inneburit ett ständigt ökat antal utförare, de flesta dock hittills som vinstdrivande företag. Det ser olika ut i olika delar av landet och det ser olika ut inom olika områden för vård och omsorg. Analyser och reflektioner över denna utveckling finns i andra kapitel på annan plats i denna skrift.

När det gäller kvalificerad kunskapsutveckling, forsknings- och utvecklingsarbete om villkor, problem och utmaningar för nonprofit vård och omsorg så väntar vi fortfarande på ett genombrott. Vetenskapligt förankrad kunskap har inte vuxit fram under det gångna decenniet på ett sådant sätt att den aktivt kunna bidra till utvecklingen av nya och effektiva metoder och arbetssätt med hänsyn tagen till non-profit-vårdens och omsorgens särart. Vi har inte heller sett forskning som problematiserar och analytiskt diskuterar hur vi bättre ska kunna ta till vara idéburna organisationers eventuella potential inom vård och omsorg. Ser man till hälso- och sjukvårdens och socialtjänstens kunskapsbildning generellt så finns betydande resurser för klinisk forskning som ska bidra till ett ständigt förbättringsarbete av den kliniskt-praktiska vardagen och betydande resurser slussas också genom statliga forskningsråd och stiftelser. Statliga utredningar pågår för att särskilt stärka socialtjänstens kunskapsutveckling. Här finns

betydande konsensus om att nya strukturer och mekanismer behövs för att bidra till en långsiktigt hållbar utveckling. Det är en utmaning att hitta system och mekanismer som också kan inkludera nonprofit vård och omsorgens behov av forsknings- och utvecklingsaktiviteter. Det kommer att bli en rättvisefråga och en principiellt mycket viktig fråga ur ett brukarperspektiv att kunskapsutveckling inom nonprofit vård och omsorg får likvärdiga förutsättningar att byggas upp och bidra till det ständiga förbättringsarbetet.

Forskning pågår dock om och i nonprofit vård- och omsorgssektorn om än en smula fragmentariskt och utan sammanhållna strukturer eller i fokuserade forskningsprogram. Till exempel så har det vid enheten för civilsamhällsforskning vid Ersta Sköndal högskola genomförts flera studier som på olika sätt belyst nonprofit vård och omsorg. Det kan bland annat illustreras av en studie som undersökt hur medarbetare uppfattar att det är att vara anställd i en idéburen vård och omsorgsorganisation (Olsson, L-E., Blomquist, L. *Värden som grund. Arbete i en idéburen vård- och omsorgsorganisation*. Stockholm: Ersta Sköndal högskola, 2007). Studien illustrerar hur lite kunskap som ackumulerats inom området eftersom den är den första i sitt slag och då skriver vi ändå år 2007. Andra forskare har av och till intresserat sig för idéburen vård och omsorg men någon samlad forskningsmiljö finns ännu inte. Ur en forskares synpunkt är det naturligtvis ett extra intressant område eftersom det med alla mått mätt är ett underbeforskat område. Ett antal utvärderingar och kvalificerade fallanalyser har trots allt bidragit till ökad självförståelse inom sektorn och till att uppmärksamma särartsfenomen och de problem och utmaningar man står inför.

Under hela 2000-talet har grundläggande statistikfrågor diskuterats i olika fora. Statistik som gör det möjligt att jämföra olika vård och omsorgsformer saknas liksom grundläggande data som gör det möjligt att följa utvecklingstendenser över tid. Grundläggande statistiska data som också fångar in utvecklingen inom nonprofit vård och omsorg behövs för att driva kunskapsutvecklingen framåt.

Det aktuella läget för nonprofit vård och omsorg i Sverige är sådant att det nu finns starka förväntningar på investeringar i en långsiktigt hållbar kunskapsbildning som på ett aktivt sätt kan bidra till gedigen kvalitets-

utveckling av insatser och verksamheter från ideella organisationer. Sådana investeringar är redan gjorda i andra länder i Europa och i USA och Kanada finns en lång tradition av forskning som studerar och analyserar själva mångfalden i respektive lands sektor för vård och omsorg.

En satsning på FoU skulle ge bättre förutsättningar både för kvalitetsutvecklingen i nationella system och för ökad mångfald i systemet till gagn för både brukare och samhället i stort.

En svensk sjukvårdsmodell i förändring:

Intentionerna kring mångfald är bra – men många utmaningar att möta

INTERVJU MED JOHAN CALLTORP

Sverige går mot ökad mångfald, men andra länder har så mycket mer, både av vinstdrivande och icke vinstdrivande vårdföretag. Nu finns möjligheten att stora multinationella vårdkoncerner på allvar kommer in i svensk sjukvård.

Johan Calltorp är professor i hälso- och sjukvårdsadministration. Han ser att EU-anpassningen på ett sätt har spridit sig även inom sjukvårdens område även om det inte finns något omedelbart syfte att harmonisera sjukvården inom EU:

– Sjukvården är nationellt präglad i ännu högre grad än andra områden, därför går det långsamt och försiktigt. Sjukvården är sprungen ur de olika ländernas kultur och tradition, därför blir inte påverkan så stor.

Trots detta menar Johan Calltorp att vi blickar mer ut mot Europa idag.

– När jag började studera hälso- och sjukvårdssystem på 1980-talet tittade vi mest på USA, ett land med extrem mångfald där man närmast har ett icke-system när det gäller sjukvård. Med EU har fokus ändrats. Det är bra! Nu börjar faktiskt USA kasta blickar mot Europa istället.

USA:s icke-system dras med gigantiska problem. Och just av detta skäl menar Johan Calltorp att vi i Sverige kan lära oss en hel del av USA.

– Det är en paradox av slöseri med resurser och bristande rättvisa – samtidigt en otrolig innovationsverkstad för viktiga nya idéer som vi kan lära av.

Många i USA står utanför sjukvården – 48 miljoner saknar försäk-

ringsskydd – samtidigt som kostnaderna är höga, för närvarande 16 procent av BNP, och de beräknas stiga dramatiskt till 20 procent 2018 (jämför med Sverige: cirka 9,5 procent av BNP).

Gemensam syn

I övriga västvärlden har man en gemensam syn på ansvaret för finansieringen av sjukvården, med obligatoriska försäkringar eller skatter. Men många länder kombinerar det med en större mångfald vårdgivare. De nordiska länderna är ganska likartade, även om Sverige är mest extremt i sitt ”monolitiska” system, med i huvudsak offentligt finansierad, organiserad samt styrd, kontrollerad och utförd sjukvård. De övriga nordiska länderna har mer privata inslag i vårdgivandet.

Storbritannien används ofta som en jämförelse, ett land som befinner sig någonstans mellan USA och Sverige. Likheter med Sverige är dock större, då landet har ett skattefinansierat, nationellt enhetligt sjukvårdssystem (NHS, National Health Service). Under senare år har det skett en utveckling mot en större mångfald vårdgivare som skriver kontrakt med NHS.

I Mellanuropa finns olika varianter, som antingen finansieras med obligatoriska försäkringar eller skatter. I *Nederländerna* är både den obligatoriska försäkringen och sjukvården konkurrensutsatt, och där har politikerna siktet inställt på ännu mer konkurrens. Sedan länge finns en tradition med mångfald av vårdgivare. Många är s.k. ”voluntary hospitals”, som drivs av lokalt förankrade religiösa eller på annat sätt idéburna organisationer, och stiftelseformen är vanlig.

– Här har inte de vinstdrivande organisationerna kunnat bryta sig in. I *Tyskland* är vården också finansierad av obligatoriska försäkringar, men där finns en större mångfald av vårdgivare.

Kanada är intressant, menar Johan Calltorp:

– På sitt sätt är det likt Sverige med central finansiering, med provinser som organiserar vården och med en politisk styrning, även om den inte är lika omfattande som i Sverige. Inslaget av privata vårdgivare är stort, läkarna är egna företagare och ersätts i ett prestations- och avtalssystem.

Stelt men rättvist

Det finns mycket som är värdefullt med svensk sjukvård. Internationellt får

vi ofta uppmärksamhet för hälsoresultat, rättvisa och innovationsförmåga.

– I Sverige har vi en bra struktur, vi har ordning och reda på befolkningen och vi har en struktur för högt specialiserad vård som är rationell. Men det finns en stor baksida av ett monolitiskt system: dels är vi tämligen speciella eller till och med extrema med att det offentliga är så dominerande kring utförande av själva vården. Dels har vi en stor skattefinansiering. Det är egentligen inte fel på det, men det medför en stor politisk organisation. Landstingen är av olika skäl stela strukturer, och det gör dem förändringsobenägna.

Därför kan Johan Calltorp se att det finns ett motstånd mot regeringens satsning för större mångfald.

– Det är inte så mycket ett politiskt motstånd utan mer strukturellt. Med landstingen har vi byggt en verksamhet som är slimmad och inte har särskilt höga kostnader. Rättvisan i vården och hälsoresultaten är internationellt sett goda – delvis beroende av hela välfärdssamhället. Men – läkarna är missnöjda, personalen är missnöjd, känner att man har för lite utrymme för egna initiativ. Och i längden är det bekymmersamt för förändringskraft och för att utveckla det entreprenöriella tänkande och handlande som vården behöver.

De offentliga systemen har självklara styrkor. Men minustecknen står bland annat för tillgänglighetsproblemet och att drivkrafterna till förnyelse och innovation, särskilt när det gäller sättet att utföra vården, är för svaga, enligt Johan Calltorp. Han menar samtidigt att en satsning på mångfald – även i praktiken, inte bara retoriskt – kan vara en del av lösningen på detta. Han pekar dock på risken att det blir en privatisering i stora organisationer i stället för en reell mångfald, att stora, börsnoterade multinationella vårdföretag tar över. I det sammanhanget finns det mycket att önska när det gäller teknikerna för upphandling. Beställarna av vård behöver utveckla kompetens och metoder.

– En viktig fråga är att studera och utvärdera olika typer av företag och entreprenörer inom vården – såväl småskaliga och lokala som större. Sjukvård är ju en blandning av högteknologi, vetenskap och social funktion.

Johan Calltorp talar om drivkrafter, att det i läkarkåren inte bara finns ekonomiska drivkrafter utan också professionella och etiska, och särskilt i relation till detta blir det intressant med de ideella och idéburna vårdgivarna.

– Hälso- och sjukvård är så mycket kultur, klimat, hållning, människokärlek... Vad bygger en idéburen organisation upp för klimat? Det finns en bild att här kan människorna ha starka uppfattningar, vara drivande, medan man i landstingen är för ljumma, för byråkratiska. Värdefrågan är viktig.

Han menar att det finns nischer där den idéburna vården och omsorgen skulle kunna få en större roll. Knappast inom den högt specialiserade tekniktunga vården. Utan snarare inom viktiga områden som vård i livets slutskede, rehabilitering där både medicinsk och social omvårdnad ingår, inom det sociala området, till exempel missbruksvård, vård för kroniskt sjuka, vårdkedjor där många kompetenser ska samverka.

– Vi lever allt längre på grund av välfärdssamhället och hälso- och sjukvårdens insatser. Redan idag är mer än hälften av vårdtagarna pensionärer. Cirka 20 procent av sjukvården får vi under vårt sista levnadsår. Den typiska patienten är mellan 70 och 80 år med två till tre kroniska sjukdomar. Där får dagens akutorienterade system problem. Det behövs nya initiativ, idéer, nya former. Riktningen går mot vård utanför sjukhus, och det öppnar för aktörer som inte är kapitalstarka. Och där är faktiskt USA en föregångare. Men det krävs avancerad koordinering för att det ska fungera. Och då behöver vi kunnigare beställare som kan hantera en så komplex kunskapsorganisation.

Viktigaste framtidsfrågan?

Vilken är den viktigaste framtidsfrågan för idéburna organisationer inom vård och omsorg?

– Ni måste våga lita till er egen kraft! Våga gå ut med självtillit och tydliggöra er kvalitet. Den ideella sektorn har speciella värden. Men man måste också vara öppen för att man i sig inte är bättre eller godare för att man har den här annorlunda bakgrunden. Man måste visa resultat, ställa upp på och våga bli jämförd. Att aktivt delta i att utveckla de mått som ska användas för jämförelser är strategiskt viktigt. Jag tror också att man bör vara öppen för omprövning av vissa saker som man av tradition släpar med sig, men som är mindre bra. Ni ska vara lika bra som offentlig vård men dessutom visa de unika värden som offentlig vård ibland har svårt att uppnå!

The page features five large, semi-transparent circles of varying shades of gray. One circle is light gray and positioned in the upper left. Another is a medium gray in the upper right. A third is a slightly darker gray on the right side, partially cut off. A fourth is a light gray in the lower left. The fifth is a light gray in the lower right. The text is centered on the left side of the page.

KAPITEL 6

FRAMTIDEN FÖR FAMNA

Ett program för non profit vård och omsorg

AV LARS PETTERSSON

Det var år 2004. Tio organisationer hade bestämt sig för att bilda Famna. Bakgrund och historik finns beskriven på annan plats i denna skrift. Jag fick frågan om att leda utvecklingen av den nya organisationen och tackade ja – efter att ha talat med familj och vänner om risker och möjligheter. Området var på inget sätt nytt för mig. Mina många år inom den ideella sektorn tillsammans med anställningen på Socialstyrelsen och inom Östeuropakommittén var en bra grund för att utveckla en ny branschorganisation inom non profit vård och omsorg. Jag hade ända sen min tid som folkhögskolerektor intresserat mig för ideella organisationers samhällsroll, dess betydelse för demokratin, för möjligheten till personligt engagemang men också som producenter av väsentliga tjänster inom vård, skola, omsorg, kultur och fritid. Som nybliven rektor dvs. ansvarig för ett utbildningsproducerande företag på ideell grund eller om man så vill ett not for profit företag, saknade jag en sammanslutning och ett sammanhang där den ideella sektorns tjänsteproducerande roll och betydelse stod i centrum. Detta var i början av 1980-talet och många år senare och med många steg längs vägen tackade jag ja till att börja arbeta med Famna.

Andra får avgöra hur det har gått så här långt. Jag nöjer mig med att konstatera att det varit oerhört stimulerande år och att intresset för att förstå och utveckla idéburna och non profit baserade verksamheter växer. Det

gäller förvisso bland organisationer och stiftelser själva men också inom politiken, i forskarvärlden och om än i mindre grad i den allmänna samhällsdebatten. Jag har några förslag jag vill redovisa om vad som behöver göras för att idéburna verksamheter skall växa inom vård och social omsorg.

*

Under arbetet med underlaget till överenskommelsen mellan regeringen, idéburna organisationer inom det sociala området och Sveriges kommuner och landsting listades välkända hinder för den ideella sektorns och nykooperationens (kallade idéburna organisationer) utveckling och tillväxt inom vård och omsorg.

Att undanröja dessa hinder är ett viktigt första steg i en samhällsutveckling där den idéburna sektorn spelar större roll – som bärare av idé- och värderingsdiskussioner, som plats för engagemang och demokratiskt deltagande, som kritisk granskare av politiska beslut och människors villkor och med en betydande drift av verksamheter inom eller utom ramen för kontrakt och avtal. Man måste förstå och uppskatta denna sammansatta roll och uppgift för att rätt värdera organisationernas betydelse för enskilda och för samhället. Om inte, riskerar man att reducera och trivialisera de idéburna organisationernas karaktär och skiljepunkter från offentliga myndigheter eller privata företag. De tre huvudaktörerna, den offentliga förvaltningen, den idéburna organisationen och det privata företaget har grundats med olika motiv, förutsätter lagar och regler anpassade till de skilda uppgifterna och ser på framgång och resultat med delvis olika sätt. En tydlighet kring detta underlättar samverkan, ömsesidigt lärande och organisationsutveckling.

Den finansiella och ekonomiska krisen kan föra det goda med sig att synen på företag och företagandets samhällsroll nyanseras. Jag vill medverka till att företagande på ideell och idéburen grund växer. Det representerar ett långsiktigt ansvarstagande, i med- och motgång och vilar på tydliga värderingar, till stöd bl.a. vid ekonomiska beslut.

De liksom andra drifts- och ägarformer påverkas av politiska opinioner och beslut.

De viktigaste insatserna för att få fler idéburna verksamheter inom vård och social omsorg är;

1. att regeringen, de idéburna organisationerna och SKL genomför överenskommelsens åtaganden och åtgärder och undanröjer hindren för organisationernas utveckling och tillväxt. Till dessa hör bl.a. att skapa jämlika konkurrensvillkor, att ta fram investeringskapital även för non profit organisationer liksom medel för forskning och utveckling kring non profit vård och social omsorg, att statistikmyndigheterna får i uppdrag att presentera en löpande statistik över idéburna organisationers verksamheter. (Studera för den saken FN:s förslag till satelliträkenskaper kallad the UN Handbook on Non Profit institutions.) Sverige kan lära av länder med en stor non profit sektor inom vård och social omsorg. Här finns både lagar, FoU-strukturer och ersättningar anpassade för etablering och drift, av non profit verksamheter.
2. att kommuner och landsting beslutar om lokala/regionala program för utveckling av non profit vård och social omsorg. Sådana lokala program bör helst bygga på den nationella överenskommelsens principer, och bl.a. omfatta planering och utformning av upphandlingar och valfrihetssystem, ekonomiska krav på entreprenörer, möjligheten till direktupphandlingar och verksamhetsbidrag, nya konsultations- och samverkansformer.
3. att föreställningen av vad som är normalt, gällande vilka som bedriver vård och social omsorg förändras. Det offentliga ansvaret för att alla har tillgång till vård och omsorg av god kvalitet ska kunna förverkligas genom ett betydande inslag av ideella föreningar, stiftelser, kooperativa företag och non profit bolag liksom mindre privata vinstdrivande företag. Media och politik likställer alltför ofta privat vård och omsorg med privata vinstdrivna företag vilket skapar felaktiga föreställningar om vardag och verklighet. Vi måste få en bättre kunskap om vem som gör vad – kommuner, landsting, idéburna organisationer och privata företag.

4. att idéburna organisationers praktik knyts närmre till forskning, utveckling och utbildning. Det måste finnas en systematisk och varaktig FoU-struktur med inriktning mot non profit vård och omsorgssektorn, som kan kartlägga och granska kvalitet och resultat av sektorns verksamheter, följa policyutvecklingen i Sverige och internationellt, intressera sig för jämförande studier mellan olika slags aktörer och utveckla teorierna kring non profit och idéburna verksamheter.

Famna har en viktig uppgift i att medverka till att förslagen ovan förverkligas. Under 2009 läggs förhoppningsvis grunden till en långsiktig samhällsutveckling där vinst betyder mer än avkastning på insatt kapital och där värderingar och idégrund redovisas och räknas in när villkoren för företagande och verksamheter bestäms.

Famnas medlemmar april 2009

Bräcke Diakoni
Danvikshem/Stiftelsen Danviks Hospital
Diakonistiftelsen Samariterhemmet
Ersta Diakoni
Förbundet S:t Lukas
Föreningen Edsättras vänner
Föreningen Kristoffergården
Föreningen Saltå By
Föreningen Skyddsvärnet i Stockholm
Föreningen Solbergahemmets läkepedagogiska institut
Föreningen Solåkraby
Göteborgs Kyrkliga Stadsmission
Göteborgs Räddningsmission
Haganäs Ekonomiska Förening
Hajdes Ekonomisk Förening
Linköpings Stadsmission
LP-verksamhetens ideella riksförening
Löjtnantsgården/Immanuelskyrkan Vård AB
Psoriasisförbundet
Psoriasisföreningen i Stockholms län
Rosstorps Äldreboende
Sorgmottagningen/Sjukvårdsföreningen för Övre Norrmalm
Stadsmissionen i Malmö
Stiftelsen Credo
Stiftelsen Gabriel/Hospice Gabriel
Stiftelsen Isaak Hirschs Minne
Stiftelsen Josephinahemmet
Stiftelsen Rödakorshemmet/Röda Korsets sjukhus
Stiftelsen Stockholms Sjukhem
Stiftelsen Stora Sköndal
Stiftelsen Vidarkliniken
Stockholms Stadsmission
Svenska Röda Korset

**Arbetsgivarföreningen KFO förhandlar och
sluter kollektivavtal för framför allt kooperativa företag,
ideella organisationer och folkrörelser**

